

STANDARYZACJA TERMINOLOGICZNA
PÓŁNOCNOKOREAŃSKIEJ PROPAGANDY –
WYBRANE ASPEKTY

STANDARDISATION OF TERMINOLOGY NORTH KOREAN
PROPAGANDA - SELECTED ASPECTS

Jakub Wojtala

ABSTRAKT

Opresyjność reżimu Korei Północnej kultywowana przez kolejnych dynastycznych przywódców rodu Kim paradoksalnie zostaje legitymizowana ze względu na atrybuty wrażliwości, kruchości oraz względy mistycznych bóstw. Matka, Tangun oraz Pektu to frazy z niewyobrażalną mocą społecznego konstruktoryzmu, zdolną podtrzymywać struktury totalitarnej władzy w od laty niezmienionej formule. Propaganda w wydaniu północnokoreańskiej dyktatury współkonstruuje architekturę społecznej rzeczywistości przyczyniając się do chronicznej apatii narodka KRLD. Wraz z dalszym rozwojem arsenału nuklearnego imperialistyczne dążenia spowija coraz mniejsza warstwa mgły, a to wszystko przy wymiernej obojętności reszty świata.

SŁOWA KLUCZOWE

Korea Północna, totalitaryzm, Tangun, Pektu, dyktatura.

ABSTRAKT

The oppressiveness of the North Korean regime cultivated by the successive dynastic leaders of the Kim family is paradoxically legitimised because of the

attributes of vulnerability, fragility and the considerations of mystical deities. Mother, Tangun and Pektu are phrases with an unimaginable power of social constructivism, capable of sustaining totalitarian power structures in an unchanged formula for years. Propaganda in the North Korean dicta tury co-constitutes the architecture of social reality, contributing to contributing to the chronic apathy of the DPRK people. With the further development of the nuclear arsenal nuclear arsenal, the imperialist aspirations are shrouded in an ever-decreasing layer of fog, all with the measurable indifference of the rest of the world.

KEYWORDS

North Korea, totalitarianism, Tangun, Pektu, dictatorship.

WSTĘP

System pojęciowy propagandy Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej swoimi korzeniami sięga epoki przedkolonialnej. Fundamentalizm ideowy w zakresie usystematyzowania aktualnego stylu indoktrynacji ideologicznej opiera się na przeformułowanym na potrzeby reżimu kontinuum historycznym. Bezprecedensowa forma rezonansu między powiązaniem historycznymi a współczesnymi kontekstami dyktatury dokonuje wyłącznej identyfikacji systemu totalitarnego KRLD, tym samym umacniając konieczną relację pomiędzy podporządkowaniem się potężnej, historycznie skonstruowanej maszynie indoktrynacyjnej a finalnym rozwojem opresyjnej struktury. Doświadczenia okresu kolonialnego były dla Korei czasem ucisku i zniewolenia koreańskiego narodu. Japończycy tylko pozornie wyzwolili Koreańczyków spod chińskiej dominacji. 17 listopada 1905 roku, Cesarstwo Japonii podpisało traktat japońsko-koreański, na mocy którego Japonia wiodła prym na Półwyspie Koreańskim, równocześnie stopniowo rozszerzała się aktywność propagandy wyzwoleniczej, której celem było stworzenie przekazu nobilitującego wartość, jaką jest północnokoreańskość¹.

Zestawienie bezpośrednio-konfrontacyjne północnokoreańskiej rzeczywistości ze standardami świata zachodniego w kategoriach próby implementowania ogólnie przyjętych wzorców postępowania prowadzi do umacniania spójności propagandy dyktatury w oficjalnych komunikatach reżimu.

¹ M. Cyrzan, *Proces przekształcania Korei w japońską kolonię na przełomie XIX i XX wieku*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej”, z. 3, 2013, s. 163.

Kompleksowe przełożenie zachodniego stylu odbierane jest jako wrogi nacisk na kraj ogarnięty postkolonialnym stylem, unikalną ideologią, potęgowaną przez wszechobecny aparat propagandowy, który dąży jedynie do bezgranicznego utrzymania dynastycznej władzy. Postkolonialny scenariusz został na tyle zmodyfikowany przez totalitarny reżim, że stał się wytłumaczeniem oraz pretekstem dla jego aktualnych działań. Skala doskonałej, społecznej manipulacji dała możliwość stworzenia obecnie odizolowanego państwa, które stało się zaprzeczeniem praw człowieka. Istota totalitarnych praw i ograniczonych swobód sprowadza się do jednego źródła, którym staje się państwo. Państwo prezentuje się jako najwyższa z możliwych form przewodnictwa społeczeństwa, wobec której jednostka staje się bezbronna. Totalitarny charakter KRLD wykazuje cechy, które zmierzają do wszechstronnej inwigilacji narodu. W konsekwencji stworzony został rozbudowany system klasowy, który opiera się na identyfikowaniu potencjalnych wrogów dyktatury². Przywódcy KRLD działają w celu ochrony interesów i praw narodu, jednak tylko ci, którzy są lojalni wobec dyktatora, mogą korzystać z ich w pełni³. Podporządkowanie nie wywołuje stosowania sankcji, a nadrzędna ideologia dżucze wskazywana jest jako wyznacznik dla działań rządu, a także jedyny słuszny kierunek rozwoju społeczeństwa. Posłuszeństwo wobec dyktatora staje się warunkiem uprawnienia do otrzymania prawa do życia w kraju mitologicznych bóstw, wyjątkowej wrażliwości oraz niespotykanej brutalności.

HISTORYCZNE KONTINUUM MITOLOGIZACYJNE. TANGUN, PEKTU ORAZ MINJOK

Kolonialne doświadczenia narodu koreańskiego uwypuklają próby zmobilizowania ludności koreańskiej do czynu wyzwolenczego. Redaktorzy gazet dosadnie sprzeciwiali się działaniom japońskich kolonizatorów. Nie ukrywali

² *Aegukban*, czyli *patriotic groups* tworzone były na terytorium całej kolonialnej Korei. Obowiązki grup obejmowały: indoktrynacyjną edukację (o wielkości i życzliwości imperium japońskiego), racjonowanie podstawowych artykułów żywnościowych, mobilizowanie siły robotniczej. Po zakończeniu wojny koreańskiej oddziały kontynuowały swoją działalność, jednak już w dwóch odrębnych systemach. Na południu rząd Syngmana Rhee zmienił nazwę grup na *gungminban „citizen’s groups”*, które sukcesywnie traciły na znaczeniu, aby w konsekwencji zniknąć na początku lat 60. XX wieku. Z kolei w północnej części zostały przekształcone w *inminban people’s group* (system społecznej samokontroli). Obowiązek oddziałów sprowadzał się do inwigilacji społeczeństwa, które wkraczały w każdą sferę prywatnego życia jednostek (Seo & Kim, 2015; Wussow, 2019).

³ P. Bała, A. Wielomski, *Prawa człowieka- refleksje krytyczne* [w:] W: M. Sadowski, P. Szymaniec (red.), *Prawa człowieka. Idea, Instytucja, Krytyka*, (s. 457-487), Wrocław 2010, s. 476.

swojej frustracji i na łamach wydawanych czasopism dobitnie krytykowali tych członków rządu, którzy byli za ustanowieniem protektoratu japońskiego w Korei, pisali o nich: „są gorsi od świń lub psów”. Poziom wrogości i nienawiści do kolonizatorów spowodował wytworzenie skrajnych reakcji na zastyły ład w uciemżonym narodzie. Część społeczeństwa w ramach protestu dokonywała samobójstw, aby nie trwać w kraju, w którym władza podporządkowana jest okupantowi. Jedną z bardziej znanych osób, która dokonała ww. czynu był wojskowy Min Yonghwana. W swoich ostatnich spisanych słowach zawarł zdanie: „martwy, ale nie umarł”, a jego akt poświęcenia w zawrotnym tempie rozniósł się po całej Korei, dając nadzieję na suwerenność, a jednocześnie zachęcając do walki z okupantem⁴.

Nacjonalistyczni intelektualiści starali się wytworzyć powstańczy nastrój społeczny za pomocą powrotu do czasów historycznych. W szczególności przypominali charyzmatycznych bohaterów, których konotacje idealnie wpiły się w ówczesną sytuację Korei. Na długo zapomniana legenda Tanguna nabrała uniwersalnego i ponadczasowego znaczenia⁵.

Tangun, co do zasady postać mityczna, ma wielkie znaczenie dla narodu koreańskiego jako założyciel Kojson, czyli pierwszego królestwa koreańskiego. Istota porównywalna do sfer pozaziemskich stała się odzwierciedleniem postaw Koreańczyków. Nacjonalistyczni intelektualiści próbowali utożsamić Tanguna z całym narodem koreańskim. Mit o twórcy Kojson miał wytworzyć w świadomości Koreańczyków ponadprzeciętny ideał. Według nacjonalistów ludowa opowieść miała wyposażyć okupowany naród w unikatowe cechy, które nie były splamione żadną wadą. Należały do nich⁶:

- czysty rodowód,
- nadzwyczajna i unikatowa kultura,
- czterotysięczna historia.

Głównym celem autorów wyzwolenczej propagandy było wykazanie, że naród koreański pochodzi od wspólnego przodka i razem dzieli się historią. Tangun w okresie kolonialnym miał spełniać zadanie jedności krwi w narodzie. Ujednolicić grupę, w której dochodziło do sporów, aby w trudnym okresie razem stawiała twarzą w twarz z brutalnym kolonizatorem. Kreatorzy

⁴ Zob. M. Cyrzan, *Proces przekształcania...*, op. cit., s. 164.

⁵ B. R. Myers, *Najczystsza rasa: Propaganda Korei Północnej*, Warszawa 2011, s. 23. Styl legendy wskazuje na mitologizacyjne uwarunkowania północnokoreańskiej propagandy. https://www.hyunjinmoon.com/legend-tangun/#.Xk_S_JVKjIW.

⁶ Ibidem., s. 24.

modelu wyzwolenczo-powstańczego utwierdzali Koreańczyków w przekonaniu, że wszyscy są potomkami wodza Tanguna. Motywem przewodnim, który generował ducha suwerennego państwa, stawała się świadomość przynależności do jednej i wspólnej grupy etnicznej, która wyróżniała się szacunkiem i dumą wobec tradycji⁷.

W trakcie antyjapońskich demonstracji nacjonalistyczni intelektualiści wykreowali teorię *jednej rodziny Tanguna*. Wskazanie kierunkowe wiązało się z przedstawieniem narodu koreańskiego jako jedności, wspólnie dzielącego ten sam los. Teorię, której założeniem było przedstawienie Koreańczyków z perspektywy rodziny, proklamował Sin Chaeho na łamach *Korea Daily News*⁸. W czasopiśmie można było odnaleźć na przykład wpisy: „Och, dziś jest 1 stycznia 4240 roku, odkąd Tangun założył nasz ród. Korea to wspaniały naród, który liczy sobie 4000 lat historii. Dla Japonii jesteśmy jak wielki brat”⁹. W jednym z artykułów gazety *Korea Daily News* opublikowano nawoływanie do dwudziestu milionów Koreańczyków: „Koreańscy rodacy, czy nasza święta historia nie liczy 4000 lat? Czy nie jesteśmy potomkami wielkiego cywilizatora Tanguna? Czy nie jesteśmy potomkami narodu Samhan, który zreformował Japonię?”¹⁰.

Wówczas rozpoczęto używanie nazewnictwa „dzieci” lub „potomkowie” Tanguna, odnośnie do narodu koreańskiego. Główni inicjatorzy wzbogacili tak legendę o Tangunie, że dla Koreańczyków ich naród był idealny, doskonały. Nieskazitelna historia i kilkutyśieczna tradycja zdawałaby się być bańką mydlaną, która nigdy nie pęka i do dzisiejszych czasów stanowi podwaliny dla totalitarnego reżimu w Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej.

Wzmagające na sile opresje wobec Koreańczyków oraz narastające zniewolenie narodu przez kolonizatorów wymusiły na grupach wyzwolenczej propagandy skonstruowanie kolejnego, zręcznego punktu, który będzie dodawał sił ludności koreańskiej. W związku z tym, koncepcja budowana na fundamencie: rasy, relacji krwi, granic terytorialnych oraz ojczystego języka, została wzbogacona o nowy aspekt, tzn. Minjok. Minjok, stał się „nową” koncepcją, która reprezentowała wszystkie powyższe cechy pod

⁷ K. Soo-Ja, *The Modern Korean Nation, Tangun, and Historical Memory in Late Nineteenth to Early Twentieth Century Korea* [w:] „International Journal of Korean History”, Republic of Korea 2014, s. 214-215.

⁸ K. Soo-Ja, *The Modern Korean Nation...*, op. cit., s. 221.

⁹ Ibidem, s. 222.

¹⁰ Ibidem, s. 224.

jednym sztandarem. Główne hasło nowej myśli tłumaczyć można jako *nation* bądź *ethic group*. Oprócz wartości dla ludności koreańskiej, takich jak rasa i powiązanie historyczne, Minjok sięga również do potencjału jednostki. Inicjatorom ruchów niepodległościowych w znacznej mierze chodziło o przekazanie idei, budowy potęgi przeszłości w przyszłości. Myśl o braku niezależności i całkowitym oddaniu Półwyspu Koreańskiego jako kolonii japońskiej generowała od tej pory nowy typ nacjonalizmu, w którym w parze oprócz mitycznego Tanguna podążała koncepcja Minjok. Wówczas grupy, które w nie do końca jasny sposób czciły Tanguna, doczekały się swojego momentu kulminacyjnego. Na fali nastrojów nacjonalistycznych, duża część ludności koreańskiej oddawała kult mitycznemu stwórcy, a jego działalność daleko ewoluowała; nie był postrzegany tylko jako twórca Kojson. Przypisywane mu atrybuty, w które czołowi propagandyści starali się go wyposażyć, nabrały uniwersalnego charakteru. Tym samym, Tangun i Minjok tworzyły nierozzerwalny etos prawdziwego Koreańczyka, dumnego z własnego pochodzenia, który będzie walczył o powrót do niepodległości¹¹.

Oddziały propagandy wyzwoleniczej dążyły do wskrzeszenia aktywności ruchu nacjonalistycznego, wzbogacając koncepcję Tanguna i Minjok o szczyt Pektu, czyli wulkaniczną górę, która mieści się w pasmie Gór Wschodniomandżurskich, usytuowaną na dzisiejszej granicy Chin i Korei Północnej. Szczyt Pektu prezentowano jako rzekome miejsce narodzin legendarnego Tanguna, chociaż oryginalna wersja legendy nie mówiła, na której górze urodził się założyciel Kojson¹².

Góra Pektu została wcielona w zasadzie jako poboczna część koncepcji tworzącej świadomość Koreańczyków. Miała być uznawana za święte miejsce o charakterze porównywalnym do Mekki dla muzułmanów. Jeśli miejsce narodzin głównego przewodnika znajduje się na szczycie Pektu, to nacjonalistyczni intelektualiści mieli podstawy do uzasadnienia miejsca początków narodu koreańskiego. Prawdopodobnie ze względu na formę wyboru miejsca i relatywnej bliskości nieba propagandyści stosowali duchowe, ewentualnie niebiańskie wartości. „Miejsce święte” utożsamiane było z *boską rasą i ludem niebiańskim*¹³.

¹¹ K. Soo-Ja, *The Modern Korean Nation...* op.cit., s. 229.

¹² B. R. Myers, *Najczystsza rasa...*, op. cit., s. 23.

¹³ K. Soo-Ja, *The Modern Korean Nation...* op.cit., s. 236.

MACIERZYSTOŚĆ W POWSZECHNEJ INFANTYLIZACJI

Pojęcie ziemskiej macierzystości swoimi korzeniami sięga zamierzchłych czasów. W mitologii greckiej Gaja nazywana jest Matką-Ziemią, która dała początek wielu pokoleń bogów. Inkaska mitologia jako matkę Ziemię uznaje Pachamame. Bogini, która czczona była przez rdzennych mieszkańców Andów, utożsamiana jest z żyznością oraz płodnością pól. Uznawana jest także za bóstwo, które swoją nieograniczoną mocą ma możliwość podtrzymywania życia na Ziemi. Kosmologiczne zasady Quechua, w których skład wchodzi: woda, ziemia, słońce i księżyc, uznają za ich źródło Pachamame¹⁴.

Rumuński filozof i religioznawca Mircea Eliade, poddał pod rozważania macierzysty charakter Ziemi, koncentrując swoje rozmyślenia wokół tematu *Mother Earth*. Zakres jego dociekań sprowadził się do symbolicznego porównania Ziemi do matki rodzicielki. Wyróżnił cechy, które utożsamiały obie kategorie semantyczne. Na wzór matki, Ziemia jest pierwszym miejscem przywiązania, które napotyka człowiek na swojej drodze. Ziemia, na podobieństwo matki, stwarza nam warunki rozwoju, karmi, dostarcza niezbędne artykuły, a poza tym, na gruncie zaspakajania potrzeb, dostrzegalna jest jej wszechobecność. Sprawia wrażenie potężnej matki, która dba o swoje potomstwo. Zażyłości pomiędzy macierzystą ziemią, a matką trafnie oddają kliniczne doświadczenia podczas obserwacji pacjentów, którzy przebywają z dala od swojej ojczyzny (uchodźcy, imigranci, pracownicy). Osoby zmagające się ze stanami depresyjnymi, napadami lękowymi oraz posiadające styl życia, przeniknięty obawami i niepewnością, zachowują się jak dziecko, które utraciło opiekę matki. Podobieństwo to wynika z pozbawienia poczucia bezpieczeństwa, które odnajdywali w matce¹⁵. Rola macierzystej ziemi wyartykułowana została także przez kreatora reżimu Korei Północnej, Kim Ir Sena w przemówieniu komentującym założenia ideologii dżucze: „Aby dokonać rewolucji w Korei, musimy poznać koreańską historię, geografie oraz zwyczaje narodu koreańskiego. Tylko wtedy można kształcić naszych obywateli w sposób, który im odpowiada i inspirować ich żarliwą miłością do ich rodzinnego, matczynego miejsca”¹⁶.

¹⁴ S. Milner-Barry, *The term „Mother Nature” reinforces the idea that both women and nature should be subjugated*, QUARTZ, 1.12.2015, <https://qz.com/562833/the-term-mother-nature-reinforces-the-idea-that-both-women-and-nature-should-be-subjugated/>, (dostęp 15.03.2020).

¹⁵ O. Konare, *Humanity’s Attachment to Mother Earth*, Our World – United Nations University, 2011, <https://ourworld.unu.edu/en/humanitys-attachment-to-mother-earth>, (dostęp 15.03.2020).

¹⁶ A. Nielsen et al., *Propaganda in North Korea*, „The International Bachelor Study Programme” 2015, s. 21.

Pozycja społeczna północnokoreańskiej matki emanuje czystością, poszanowaniem oraz dobrocią. Matka w ideologii KRLD przedstawiana jest jako opiekuńcza i pozbawiona najmniejszej skazy postać. W porównaniu do hasła *ojciec*, opis *matki* w północnokoreańskim słowniku języka koreańskiego z 1964 roku jest bardzo obszerny, co świadczy o prymarnej roli matki.

Matka:

1. Kobieta, która urodziła: *Ojciec i matka; miłość matki. Dobroć matki jest wyższa niż góra, głębsza niż ocean*". Termin używany także w znaczeniu „kobiety, która ma dziecko”: *Wszystkie kobiety dokładają troskliwych starań, aby ich dzieci chowały się zdrowo i stały się wspaniałymi, czerwonymi budowniczymi.*
2. Wyrażający szacunek termin na określenie kogoś w wieku zbliżonym do wieku jego własnej matki: *Przywódca Plutonu Towarzyszy odnosił się do matki Dongmaniego „Matko” i zawsze pomagał jej w pracy.*
3. Metafora wyrażająca bycie kochającym, dbającym o wszystko i martwiącym się o innych: *Liderzy Partii muszą stawać się matkami, które nieustannie kochają i uczą szeregowych członków oraz stają na pierwszej linii wszelkich działań, wyznaczając standardy dla innych. Innymi słowy, osoba odpowiedzialna za wynajmowanie kwater musi stać się matką dla lokatorów. Oznacza to staranną dbałość o wszystko: czy komuś nie jest zimno albo czy nie jest chory, jak się odżywia itd.*
4. Metafora na określenie źródła, z którego coś się wywodzi: *Partia jest wielką matką wszystkiego, co nowe. Potrzeba jest matką wynalazku.*

Natomiast definicja słowa *ojciec* sprowadza się do 4 słów. Ojciec to: „mąż czyjejś rodzonej matki”¹⁷.

Budowa charakteru koreańskości na fundamencie macierzystej ziemi, nie- sie za sobą głównie kontekst nacjonalistyczny. Propaganda KRLD odgrywa kluczową rolę w kreowaniu macierzyńsko-rodzicielskiej wizji dyktatorskiego państwa. Aby dopełnić obraz idealnego społeczeństwa, do motywu rodzicielki dołączono aspekt dziecięcego narodu. Obóz odpowiedzialny za indoktrynację wskazuje na cechy roztropności i rozsądku Koreańczyków. Prawość narodu KRLD zwiększa ryzyko podatności na zranienia, tak samo jak u bezbronnego dziecka. Idzie za tym stworzenie pewnego tworu, „dziecka-narodu”, którego jedynym marzeniem jest zaznanie spokoju. Brutalność czasów kolonialnych dała podstawy do wykreowania obrazu Koreańczyków jako czystej, a zarazem

¹⁷ B. R. Myers, *Najczystsza rasa...*, op cit., s. 66.

kruchej rasy, gdzie kruchość podyktowana jest istnieniem złego świata¹⁸. Postawa matki rodzicielki i nierozzerwalnego połączenia z narodem, dała możliwości aparatowi KRLD do stworzenia nacjonalistycznej postawy, której podstawą jest północnokoreańska rasa. Nacjonalizm z natury jest irracjonalną ideologią, jednak jej moc sprawcza warunkuje usprawiedliwiania politycznej aktywności totalitarnych przywódców, a także daje możliwość uzasadnienia wyższości jednego narodu nad drugim, co w warunkach racjonalnych kryteriów analizy oscyluje na granicy absurdu. Podstawy argumentacji nacjonalistycznych postaw odwołują się do nieracjonalnych mitów, do których zaliczyć można wrodzoną i wieczną wyższość narodu i przypisanie mu boskiej misji. Północnokoreański reżim odwołuje się do legendy Tanguna, oraz imaginarium przymiotów, które służą wzbogaceniu nacjonalistycznej wizji. Istotnym powodem, dla którego nacjonalizm wpisał się w ramy północnokoreańskiej ideologii, była walka o wyzwolenie skolonizowanego narodu. Nacjonalizm uciemiężonych mas miał jedno główne zadanie, którego celem było narodowe wyzwolenie, a za punkt zjednoczenia społeczeństwa dzisiaj wskazywana jest wizja macierzystej ziemi¹⁹. Modyfikacje w obrębie kreowania nacjonalizmu są jak gra w szachy. Istnieją w niej tysiące kombinacji, które przewidują możliwość eliminacji bądź zamiany pionków. Jednak pozostaje jeden niezmienny element, szachownica, która tożsama jest ze społeczeństwem²⁰.

Nacjonalizm sprzyja legitymizowaniu działań grupy sprawującej władzę, a jednocześnie daje dla nich usprawiedliwienie, zbudowane na podwalinach pieczołowicie dopracowanego wielopoziomowego systemu indoktrynacyjnego, w którym wiodącym aspektem pozostaje sakralizacja fundamentu matki rodzicielki i dziecka-narodu. Naród KRLD celowo poddawany jest zabiegowi społecznej infantylizacji.

Pozytywne konotacje, które wypływają ze słowa matka, zostały jeszcze bardziej dopasowane do totalitarnego aparatu KRLD. Mianowicie, matczyne cechy przypisuje się północnokoreańskiej partii. Stworzenie partyjnego aparatu, który jest ucieleśnieniem matczynych cnót, ma jedno obligatoryjne zadanie – wyzwolić w społeczeństwie takie przywiązanie do partii, jak dziecka

¹⁸ Ibidem, s. 66-67.

¹⁹ M. Löwy, *Fatherland or Motherland or Mother Earth? Nationalism and Internationalism from a Socialist Perspective*, [w:] R. Miliband, L. Panitch, J. Saville (red.), „*Socialist Register 1989: Revolution Today. Aspirations and Relations*”, 1989, s. 218-219.

²⁰ S. Malešević, *Nationalism and the Power of Ideology*, [w:] G. Delanty, K. Kumar (red.), *The SAGE Handbook of Nations and Nationalism*, 2006, s. 318.

do własnej matki. Wobec tego od ludności KRLD oczekuje się, że będzie zachowywać się jak dzieci i darzyć szacunkiem, na podobieństwo macierzy, Partię Pracy Korei. Pokrewieństwo cech matki i partii ukazuje jeden z najbardziej popularnych północnokoreańskich wierszy”

„Och, Koreańska Partio Pracy,
Tylko na piersi której
Moje życie zaczyna się i kończy;
Czym pochowany w ziemi, czym przez wiatr rozrzucony
Pozostanę synem twym i do piersi twej powrócę!
Powierzając me ciało twemu czułem spojrzaniu,
Twej kochającej wyciągniętej dłoni,
Na zawsze krzyczeć będę głosem dziecka:
Matko! Nie mogę żyć bez matki!”²¹.

Cechy, które co do zasady zarezerwowane są dla kobiet, czyli macierzyńsko-rodzicielski charakter, propagandowy reżim odnalazł również u dyktatorów KRLD. Pomimo anatomicznie męskiego wyglądu, aparat indoktrynacyjny uwypukla matczyną stronę przywódców. Przykładem tego jest pierwsza zwrotka pieśni *Przywódca przybył do stanowiska wartownika*: „Przywódca przebył długą drogę do stanowiska wartownika, i przyciągnął nas z troską do swego łona. Tak szczęśliwi z powodu gorącej miłości, którą nas obdarzył, Schowaliśmy twarz w jego łonie. Ach! On jest naszym rodzicielem! Ach! Syn w jego objęciach Jest Szczęśliwy zawsze i wszędzie!”²².

Północnokoreańscy artyści, prezentując matczyne cechy przywódców, kreślą ich podobizny w żeńskim stylu. Obrazy i propagandowe plakaty najczęściej przedstawiają dyktatorów, trzymających w objęciach północnokoreańskie dzieci, których twarze emanują radością i matczyną miłością do ukochanego wodza. Dynastyczni sukcesorzy swoim macierzyńskim objęciem trzymają cały naród. W związku z tym każdy Koreańczyk pozostaje dzieckiem dla Wodza-Rodziciela, a co za tym idzie, oddanym obywatelem, który wypełnia jego wolę²³.

Aktualnymi dowodami na trwanie i wcielanie w życie wizji Wodza-Rodziciela, pozostają teksty w publikowanych czasopismach na oficjalnej stronie

²¹ B. R. Myers, *Najczystsza rasa...*, op. cit., s. 67.

²² Ibidem, s. 89.

²³ Ibidem, s. 90.

KRLD. W miesięczniku *Korea Today*, pojawiają się fragmenty utożsamiające obecnego dyktatora Kim Dzong Una, z macierzyńskimi cechami. W artykule *Large Socialist Family Based on Love and Devotion*, można odnaleźć znamienne fragmenty: „Najwyższy Przywódca Kim Dzong Un dba o wszystkich ludzi **jak matka**, która nie dyskryminuje swoich dzieci”²⁴. Kolejny przykład również został zaczerpnięty z ww. miesięcznika. „Kim Dzong Un rozumie ludzi z taką **troską jak matka**. (...) Podaje im rękę, otaczając pracowników **matczyną opieką**”²⁵.

Macierzysty charakter koreańskości został ujęty w procesie północnokoreańskiej propagandy jako jeden z przodujących wyznaczników modelu indoktrynacji społeczeństwa. Aparat propagandowy stworzył matczyny, macierzysty styl kreowania mas, który zaszczerpił w głównych punktach tworzących system polityczno-ideologiczny KRLD, a składa się na niego:

- macierzysta ziemia;
- infantrylizacja narodu. Stworzenie wizji „dziecka-narodu”;
- matczyna *partia*;
- Wódz-Rodziciel.

Wskazane komponenty tworzą niewyobrażalnie potężną machinę indoktrynacyjną, która, pomimo pewnych usterek, wydajnie podtrzymuje północnokoreański reżim. Totalitarne metody KRLD ukazują niespotykane oblicze zła. Pod przykrywką ideologicznych wartości, kreuje się nowy typ człowieka i rzeczywistości. Odporność mas na totalitarną propagandę powoduje zastosowanie brutalnych metod powrotu na drogę właściwego reżimowego myślenia. Sukcesyjni dyktatorzy KRLD muszą liczyć się z możliwym zaszczerpieniem ducha rewolucyjnego w społeczeństwie. Akty rewolucyjne za czasów japońskiego kolonizatora mogą ponownie wystąpić w najbliższych latach. Jednak uciemiony naród nie będzie walczył z kolonizatorem, a przeciwstawi się wspaniałemu Wodzowi-Rodzicielowi, matczynej partii na macierzystej ziemi.

WIZJE RZECZYWISTOŚCI: DŻUCZE, SONGUN

Ogólnie obowiązującą ideologią w Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej jest unikatowa myśl dżucze. Twórcą oficjalnej koncepcji jest Kim Ir Sen, który finezyjnie wprowadził termin *dżucze* w nomenklaturę

²⁴ Kim Hyang Suk, *Large Socialist Family Based on Love and Devotion*, „Korea Today” 2019, nr 10, <http://krld.pl/krld/g/korea.today.2019.10.pdf>, (dostęp 22.03.2022).

²⁵ Kim Hyang Suk, *Large Socialist...*, op. cit., s. 11.

koreańskiego społeczeństwa, kiedy to po okresie dwudziestu pięciu lat uznał ją za jedyną ideologię rządzącej partii komunistycznej²⁶. Według badaczy istotnym czynnikiem w kwestii powstania dżucze jest umacnianie politycznej pozycji Wiecznego Prezydenta, ze względu na jej płynny charakter tuż po zakończeniu wojny koreańskiej, a także nagłą śmierć Józefa Stalina i niepewność w związku z nową polityką Nikity Chruszczowa. Powstanie nowej koncepcji bazowało na wyeliminowaniu niekorzystnych obszarów, które mogłyby zagrozić pozycji Kim Ir Sena²⁷. W konsekwencji umożliwiło to odseparowanie od niedogodnych dla dyktatora struktur i powiązań, a także, na gruncie wewnętrznym, wykształcenie nacjonalistycznej postawy, która zbliżała naród do osoby Wodza²⁸.

Z uwagi na to, ideologia dżucze jest próbą stworzenia własnej drogi, u której podstaw znajdują się ludzkie umysły i wielotysięczna tradycja narodu koreańskiego. Stoi ona w opozycji do biernego imperialistycznego konformizmu²⁹. Za hasłem doktryny kryje się generator zachowań północnokoreańskich mieszkańców, a także rzekome uzasadnienia dla działań totalitarnego reżimu. Tak więc, aby zrozumieć postępowanie dyktatorów i północnokoreańskiego społeczeństwa, należy prześledzić założenia, które wypływają z obowiązującej idei:

Ludzie wciąż jeszcze nie kojarzą ujmowania fundamentalnych zasad filozofii dżucze z wyjaśnieniem prawidłowości, które są właściwe ruchowi społecznemu, lecz usiłują je interpretować w związku z pojmowaniem ogólnych prawidłowości rozwoju świata materialnego. Ci, którzy obstają przy podobnym punkcie widzenia, motywują to swoim pragnieniem przekonania ludzi o tym, że filozofia dżucze jakoby w nowy sposób rozwinęła marksistowski materializm dialektyczny³⁰.

²⁶ W.J. Dziak, *Korea Północna. U źródeł rodzinnej sukcesji władzy*, Warszawa 2009, s. 113.

²⁷ Efekt działań indoktrynacyjnych wśród północnokoreańskich naukowców zauważył Nicolas Levi (francuski politolog zajmujący się tematyką Półwyspu Koreańskiego). Podczas rozmowy z uczonymi był pewny, że nie mają oni wiedzy na temat np. rozpadu Jugosławii. Ludności KRLD brak jest również informacji odnośnie do egzekucji małżeństwa Ceausescu, czy amerykańskich ekspedycji księżycowych. (W.J. Dziak, K. Sajewski, *Korea Północna. Wewnętrzne...*, dz. cyt., s. 122.).

²⁸ K. Weber, *Wpływ ideologii Juche na politykę Koreańskiej Republiki Ludowo Demokratycznej*, „Przegląd Geopolityczny”, t. 27, 2019, s. 51.

²⁹ B. Triofi, *Kim was Korea and Korea was Kim: The Formation of Juche Ideology and Personality Cult in North Korea*, „Florida International University Digital Commons”, <https://digitalcommons.fiu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4156&context=etd>, (dostęp 11.03.2022).

³⁰ K. Dzung Il, *Filozofia Dżucze – samoistna filozofia rewolucji*, s. 100, Biblioteka oficjalnej

Wstępne fragmenty, przedstawiające sposób interpretowania dżucze, nie są w zasięgu rozważań przeciętnego człowieka, ale są, rzecz jasna, prostą drogą rozumowania przeznaczoną dla społeczeństwa północnokoreańskiego. Zawiły sposób wyjaśniania możliwości zrozumienia oficjalnej filozofii jest celowym zabiegiem sygnalizującym wyższość Koreańczyków nad innymi narodami. Daje wrażenie doskonalszej formy dialektyki marksistowskiej. W kolejnych częściach tekstu odnajdujemy zwięzłą definicję doktryny dżucze:

Filozofia dżucze jest to filozofia samoistna, jest to kompleks rozwiniętych i usystematyzowanych własnych, jej tylko właściwych twierdzeń. Jej historyczny wkład dokonany w rozwój myśli filozoficznej nie polega na rozwinięciu przez nią marksistowskiego dialektycznego materializmu, lecz na ugruntowaniu nowych zasad filozoficznych, w których centrum uwagi znajduje się człowiek³¹.

Wskazana ideologia jako główny przedmiot swoich założeń stawia człowieka, który jest kowalem swojego losu: „Wysuwa ona filozoficzną zasadę, zgodnie z którą człowiek jest gospodarzem wszystkiego i on decyduje o wszystkim; na tej podstawie właśnie nakreśliła ona słuszną-drogę do decydowania o losach człowieka”³². Dżucze wyjaśnia, że człowiek może wykorzystywać swoją niezależność, świadomość, aby stworzyć świat na kształt, który mu odpowiada.

Główne zasady doktryny dżucze zostały wyartykułowane przez Kim Ir Sena w przemówieniu *Let Us Defend the Revolutionary Spirit of Independence, Self Reliance, and Self-defense More Thoroughly in All Fields of State Activities*³³.

1. Utrzymanie niezależności (*chaju*):

Zasada *chaju* jest jedną z głównych myśli tworzących doktrynę dżucze. Oprócz niezależności politycznej, konotacje przytoczonej zasady dają autonomiczny wydźwięk, którego zadaniem jest zapewnienie szczęścia i dobrobytu północnokoreańskim obywatelom.

2. Stworzenie niezależnej gospodarki rynkowej, gwarantującej samowystarczalność (*charip*):

strony Koreańskiej Republiki Ludowo Demokratycznej, <http://www.krld.pl/krld/biblio/kimdzongil/dzuczesamoistna.pdf>, (dostęp 10.03.2022).

³¹ K. Dzong Il, *Filozofia Dżucze...*, op. cit.

³² Ibidem.

³³ G. Lee, *The Political Philosophy of Juche*, „Stanford Journal of East Asian Affairs”, t. 3(1), 2003, s. 105-107.

Druga zasada dotyczy *stricte* spraw ekonomicznych, ale jej obiektem odniesienia nadal pozostaje człowiek. Niezależność i samowystarczalność gospodarcza Korei Północnej jest niezbędna, jeżeli działalność centralnego organu ukierunkowana jest na stworzenie dobrobytu.

3. Zapewnienie bezpieczeństwa obywateli Korei Północnej, poprzez militarną niezależność (*chawi*).

Szczególnie wyeksponowanym aspektem tworzącym doktrynę dżucze jest potencjał militarny. We wszystkich omawianych zasadach wysuwa się wątek niezależności, tak jest również w tym przypadku. Idea stworzenia samodzielnego i suwerennego państwa jest stawieniem czoła imperialistycznym ruchom mocarstw, które mogą być wymierzone w Koreę Północną.

Doktryna dżucze jest o tyle nieszablonowym sposobem usprawiedliwiania i indoktrynowania społeczeństwa, że ze względu na jej potrzeby stworzono metody wcielające w życie zasady ideologii. Realizacja ww. metod została stworzona przez Kim Ir Sena i sprowadza się do wyodrębnienia czterech głównych wzorów³⁴:

1. *Czonsanri* – polega na ukazaniu niedogodności, których doświadcza lud pracujący, poprzez kierowanie do prac fizycznych państwowych i partyjnych czołowych przedstawicieli;
2. Teański system pracy – kształt wskazanego procederu podobny jest do metody *Czonsanri*, różnica polega jednak na bezpośrednim zetknięciu podwładnego z przełożonym;
3. Ruch *Czhollima* – odwołuje się do moralnych aspektów zaangażowania pracowników w proces produkcji. Wynikiem wprowadzenia tej metody miało być zwiększenie efektywności pracujących mas;
4. Nauka od cichych bohaterów – nawiązanie do legendarnych postaci, które są odzwierciedleniem północnokoreańskich cnót. Nauka była zachętą do samodyscypliny i jak najlepszego wykonywania pracy. Podobną formę można dostrzec w propagandzie Korei za czasów kolonialnych, w szczególności przywoływanie legendy Tanguna.

Rola idei dżucze koncentruje się również na wychowaniu młodego pokolenia. Kim Ir Sen uwzględnił ten aspekt podczas przemówienia na Ogólnokrajowym Zlocie Matek 16 listopada 1961 roku „Obowiązki matek w wychowaniu dzieci”:

³⁴ B. Pliszka, B. Nawała, *Ideologiczna ewolucja Korei Północnej*, „Przegląd Geopolityczny”, t. 27, 2019, s. 60-61.

Tylko dlatego, że istnieją takie matki koreańskie, mogli pojawić się również tacy bohaterscy synowie. Matka towarzysza Ma Don Hi kochała swego syna, ale kochała bynajmniej nie egoistycznie. Ta matka ceniła wyżej ojczyznę i naród i rewolucję niż życie własnego syna. Jeżeli wszystkie matki, podobnie jak matka towarzysza Ma Don Hi, będą wychowywać swoje dzieci w sposób rewolucyjny, to wszystkie dzieci wyrosną na wspaniałych komunistów³⁵.

Tylko matki, które same wyznają wartości komunistyczne, są w stanie wychować przykładowych obywateli. Rola ojca jest w tym kontekście bardzo ograniczona. Kim Ir Sen sygnalizuje, że to na matkach spoczywa ogromna odpowiedzialność wychowania swoich potomków na *doskonałych budowniczych komunizmu*.

Znamiennym pozostaje zjawisko związane z używalnością słowa *dżucze*, które przypada na początek lat siedemdziesiątych. Tego terminu używano do określania wszystkich aspektów życia. Mogłoby się wydawać, że *dżucze* ma bardzo wiele wspólnego ze słowem *perfekcjonizm*. Wówczas w języku zdomowały się związki wyrazowe: idea *dżucze*, postawa *dżucze*, filozofia *dżucze*, partia *dżucze*, kraj *dżucze*, naród *dżucze* i wreszcie epoka *dżucze*. *Dżucze* stało się nierozzerwalną częścią wszelkich rozważań i wydawało się być lekiem na *wszelkie zło*, oczywiście poza ideałem północnokoreańskiego reżimu. Termin stał się więc czymś na miarę antidotum, które w najlepszy sposób jest w stanie rozwiązać nawet najbardziej skomplikowane problemy. Poprzedzanie danej czynności słowem *dżucze* gwarantuje jej kapitalne ukończenie. Waldemar Jan Dziak pisał: „*Dżucze* w rolnictwie to specjalna metoda upraw gwarantująca wysokie plony, *dżucze* w przemyśle to unikatowa metoda zarządzania gospodarką. Dzięki *dżucze* robotnicy osiągają większą wydajność pracy, studenci mają zapał do nauki, żołnierze ochotę do walki, a wszyscy razem radość życia”³⁶.

Dżucze za czasów Wiecznego Prezydenta opierała się na hasle *człowiek Kim Ir Sena*. Dokonując odkodowania zideologizowanego sloganu, staje się równoznaczny z wizją stworzenia społeczeństwa posłusznego władzy. Proces indoktrynacji, zapoczątkowany we wczesnym etapie, spowodował naturalne oddanie

³⁵ K. Ir Sen, *Obowiązki matek w wychowywaniu dzieci*, 1961, Biblioteka oficjalnej strony Koreańskiej Republiki Ludowo Demokratycznej, <http://www.krld.pl/krld/biblio/kimirsen/obowiazkimatek.pdf>, (dostęp 10.03.2022).

³⁶ W. J. Dziak, *Korea Północna. U źródeł rodzinnej sukcesji władzy*, Warszawa 2009, s. 124.

przywódcy, które pozornie nie ma ograniczeń. Kolejną opinię określającą rolę dżucze zaprezentował Myers. Według niego pomysł stworzenia idei został opracowany, aby ukazać Kim Ir Sena jako żarliwego nacjonalistę i wielkiego myśliciela. Opinia ta opiera się także na historycznych powiązaniach. Śmierć kremlońskiego przywódcy spowodowała wytworzenie nowych trendów na międzynarodowej arenie. Północnokoreańska głowa państwa szukała nowej ideologicznej drogi, która mogłaby podtrzymać wizję socjalistycznego porządku, jednak na własnych zasadach. Panujące w społeczeństwie tendencje nacjonalistyczne, dla których bazą były historyczne doświadczenia Koreańczyków, Kim Ir Sen wykorzystał w perfekcyjny sposób. Koncentrowanie wojska wokół osoby dyktatora wzmacniało poczucie wrogości do innych narodów, a także było busolą dla militarnego kierunku rozwoju Korei Północnej. Popularyzowany model militarno-nacjonalistyczny przez dziesiątki lat spowodował wygenerowanie odrębnej doktryny wojskowej³⁷.

Doktryna *Songun* jest sprecyzowaniem dla militarnych aspektów zawartych w ideologii dżucze. Twórcą jej jest Kim Dzong II, który na pierwszy plan wysunął wspomnianą ideę. W opozycji do dżucze, *songun* stawiała jako najważniejszą siłę armię KRLD. Ideologia dżucze nie została odrzucona, ale w znacznym stopniu zastąpiła ją polityka *songun*. Centralny obóz skłonny do wdrażania nowych związków wyrazowych, wprowadził do północnokoreańskiego języka znamienne hasła: „Armia jest jedyną siłą”, „Armia jest główną siłą napędową”, „Armia jest główną ostoją państwa”³⁸.

Podobnie jak ideologia dżucze, polityka *songun* popularyzowana jest w wśród młodych Koreańczyków. W czasie okresu formatywnego, rozpoczyna się edukacja wojskowa. Koncentruje się ona na nadaniu armii szczególnego miejsca w systemie wykonawczym Korei Północnej. Upowszechniany jest model wrogości wobec krajów zachodnich, ze szczególnym uwzględnieniem Stanów Zjednoczonych. Czternastoletnie dzieci przechodzą obowiązkowe szkolenie wojskowe, podczas którego uczą się obchodzenia z bronią poprzez celowanie np. do tarcz, na których wiszą zdjęcia amerykańskich żołnierzy. Wskazując na istotną rolę w pielęgnowaniu koreańskości, w ramy polityki *songun* wpisuje się również *model integracji między społeczeństwem a armią*.

³⁷ A. Purat, P. Bielecki, *Doktryna Songun jako najważniejsze czynniki polityki wewnętrznej i międzynarodowej Korei Północnej*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, t. 60, 2018, s. 44-45.

³⁸ W. J. Dziak K. Sajewski, *Korea Północna. Wewnętrzne wektory trwania*, Warszawa 2016, s. 145.

Społeczeństwo utożsamia się z armią, aby w chwili militarnej mobilizacji wskrzesić w nim powstańczą postawę³⁹.

ZAKOŃCZENIE

Według Andreia Lenkova reżim Korei Północnej jest sukcesywnie osłabiany wraz ze wzrostem świadomości społeczeństwa o życiu poza granicami państwa. Początki przepływu informacji na temat transgranicznych realiów wiążą się z niedoborem żywności na terenie KRLD⁴⁰. Górzysty teren Hamgyong plasuje się jako jeden z najbiedniejszych oraz najgorzej zaopatrzonych w żywność regionów. Tym samym stał się punktem największej emigracji ludności. Nagły wzrost liczby północnych Koreańczyków, którzy chcieli przekroczyć granicę, przypada na koniec lat 90. XX wieku. Do 2002 roku na drugą stronę przedostało się niemal 200 tys. osób, z czego duża część powróciła do ojczystego kraju. Powody powrotu nie są do końca znane, jednak wraz z przyjazdem, społeczeństwo wyposażone było w informacje o zachodnim świecie. Raz wypowiedziane zdanie na temat pozagranicznych standardów powoli przenikało północnokoreańskie społeczeństwo⁴¹. W tym wymiarze głód, który stał się czynnikiem wyzwalającym zmianę, utrudnił propagandystom tworzenie skutecznej manipulacji. Indoktrynacja, nawet najbardziej dopracowana, nie jest w stanie wyprzeć uczucia głodu. Model propagandy głoszący prężny rozwój gospodarki, czy też później, wskazujący na pewne zawirowania w sektorze żywnościowym, nie ma mocy krasomówczego wymazania odczuwania pragnienia. Niezaspokojenie podstawowych potrzeb fizjologicznych wyzwoliło w części społeczeństwa potrzebę przeciwstawienia się zastanej sytuacji, stąd jednostki dokonywały wyboru ucieczki z własnej, pozornie idealnej ojczyzny, aby zaspokoić elementarne potrzeby. Wówczas uwypuklił się swoisty czynnik, który zaczął erodować totalitarny reżim. Jest nim brak pokrycia ideologicznej

³⁹ A. Purat, P. Bielecki, *Doktryna Songun jako...*, op. cit., s. 49, 50.

⁴⁰ W połowie lat 90. północnokoreańska dyktatura pozostawała na tyle niewydolna, że praktycznie upadła jako realnie niezależny podmiot gospodarczy. Sprawujący władzę nie potrafili już kierować żadnym sektorem gospodarki, który chociażby w nieznacznym stopniu odpowiadał potrzebom społeczeństwa. Załamanie systemu ekonomicznego Korei, w tym klęska głodu, podczas której śmierć poniosło ponad milion Koreańczyków, reżim próbuje puścić w niepamięć. Należy zaznaczyć, że liczba ofiar byłaby drastycznie większa, gdyby nie międzynarodowa pomoc humanitarna.

⁴¹ K. Weber, *Przeływ informacji na pograniczu północnokoreańsko-chińskim. Szansa na erozję systemu?*, „Pogranicze. Polish Borderlands Studies”, t. 4, nr 1, 2016, s. 151-152.

propagandy ze stanem faktycznym. Momentem złamania granic indoktrynacji i kontroli jest przekroczenie granicy państwowej, która jest zarazem granicą uwalniającą od jednowymiarowego myślenia. Mimo że zastany świat nie jest idealny, wyzwala w północnokoreańskiej ludności możliwość życia inaczej, na innych zasadach, gdzie wykładnią postępowania nie musi być ideologia dżucze, matczyna miłość dyktatora oraz mityczne wzorce północnokoreańskiej doskonałości. Proces odideologizowania może różnie rozłożyć się w czasie, jednak daje nadzieję na życie w dostrzegalnej wolności, w której głosem ludu nie musi być głos Kimów.

BIBLIOGRAFIA

1. Bała P., Wielomski A., *Prawa człowieka- refleksje krytyczne* [w:] Sadowski M., Szymaniec P. (red.), *Prawa człowieka. Idea, Instytucja, Krytyka*, Wrocław 2010.
2. Cyrzan M., *Proces przekształcania Korei w japońską kolonię na przełomie XIX i XX wieku*, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej”, 3, 2013.
3. Dziak W. J., *Korea Północna. U źródeł rodzinnej sukcesji władzy*, Warszawa 2009.
4. Dziak W. J., Sajewski K., *Korea Północna. Wewnętrzne wektory trwania*, Warszawa 2016.
5. Dzung II K., *Filozofia Dżucze – samoistna filozofia rewolucji*, „Biblioteka oficjalnej strony Koreańskiej Republiki Ludowo Demokratycznej”, <http://www.krld.pl/krld/biblio/kimdzongil/dzuczesamoistna.pdf> (dostęp 10.03.2022).
6. Dzung Un K., *Wyżej wznosząc sztandar Songun, prężnym krokiem pójdziemy naprzód do ostatecznego zwycięstwa*, Przemówienie na defiladzie wojskowej, poświęconej 100-leciu Urodzin Wielkiego Wodza Generalissimusa Kim II Sunga 15 kwietnia 101 roku Juche, „Biblioteka oficjalnej strony Koreańskiej Republiki Ludowo Demokratycznej” 2013, <http://krld.pl/krld/biblio/kimdzongun/Wyzej-wznoszac-sztandar-Songun.pdf>, (dostęp 11.03.2022).
7. Ir Sen K., *Obowiązki matek w wychowywaniu dzieci*, „Biblioteka oficjalnej strony Koreańskiej Republiki Ludowo Demokratycznej”, 1961, <http://www.krld.pl/krld/biblio/kimirsen/obowiazkimatek.pdf>, (dostęp 10.03.2022).

8. Kim Hyang Suk, *Large Socialist Family Based on Love and Devotion*, „Korea Today” 2019, nr 10, <http://krld.pl/krld/g/korea.today.2019.10.pdf>, (dostęp 22.03.2022).
9. Konare O., *Humanity's Attachment to Mother Earth*, „Our World” 2011, <https://ourworld.unu.edu/en/humanitys-attachment-to-mother-earth>, (dostęp 21.02.2022).
10. Lee G., *The Political Philosophy of Juche*, „Stanford Journal of East Asian Affairs”, t. 3, nr 1, 2003.
11. Löwy M., *Fatherland or Motherland or Mother Earth? Nationalism and Internationalism from a Socialist Perspective*, [w:] Miliband R., Panitch L., Saville J. (red.), “Socialist Register 1989. Revolution Today. Aspirations and Relations” 1989.
12. Malešević S., *Nationalism and the Power of Ideology*, [w:] G. Delanty, K. Kumar (red.), *The SAGE Handbook of Nations and Nationalism*, London 2006.
13. Milner-Barry, *The term „Mother Nature” reinforces the idea that both women and nature should be subjugated*, „QUARTZ”, 2015, <https://qz.com/562833/the-term-mother-nature-reinforces-the-idea-that-both-women-and-nature-should-be-subjugated/> (dostęp 23.02.2022).
14. Myers B. R., *Najczystsza rasa: Propaganda Korei Północnej*, Warszawa 2011.
15. Nielsen A. et al., *Propaganda in North Korea*, „The International Bachelor Study Programme”, 2015.
16. Pliszka B., Nawąła B., *Ideologiczna ewolucja Korei Północnej*, „Przegląd Geopolityczny”, t. 27, 2019.
17. Purat A., Bielecki P., *Doktryna Songun jako najważniejsze czynniki polityki wewnętrznej i międzynarodowej Korei Północnej*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, t. 60, 2018.
18. Seo J., Kim S., *Civil Society under Authoritarian Rule: Bansenghoe and Extraordinary Everyday-ness in Korean Neighborhoods*, „Korea Journal”, t. 55(1), 2015.
19. Soo-Ja K., *The Modern Korean Nation, Tangun, and Historical Memory in Late Nineteenth to Early Twentieth Century Korea*, [w:] „International Journal of Korean History”, Republic of Korea 2014.
20. *The Legend of Tangun*, “Hyun Jin Preston. One Family Under God”, October 2014, https://www.hyunjmoon.com/legend-tangun/#.Xk_S_JVKjIW, (dostęp 22.02.2022).

21. Triofi B, *Kim was Korea and Korea was Kim: The Formation of Juche Ideology and Personality Cult in North Korea*, „Florida International University Digital Commons”, <https://digitalcommons.fiu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4156&context=etd>, (dostęp 11.03.2022).
22. Weber K., *Przepływ informacji na pograniczu północnokoreańsko-chińskim. Szansa na erozję systemu?*, „Pogranicze. Polish Borderlands Studies”, t. 4, nr 1, 2016.
23. Weber K., *Wpływ ideologii Juche na politykę Koreańskiej Republiki Ludowo Demokratycznej*, „Przegląd Geopolityczny”, t. 27, 2019.
24. Wussow T., *What it's like to follow Jesus in North Korea*, „The Ethics & Religious Liberty Commission of the Southern Baptist Convention” 2019, <https://erlc.com/resource-library/articles/what-its-like-to-follow-jesus-in-north-korea>, (dostęp 10.03.2022).